

# ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО- ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН

*У статті приділено увагу закономірностям розвитку сфери послуг в умовах сучасних інформаційно-технологічних змін. Доведено, що інформативні види людської діяльності є серцевиною сфери послуг. Визначено проблеми теорії й практики державного управління щодо забезпечення розбудови інформаційного суспільства в Україні.*

*The paper paid attention to the laws of development of services in a modern information technology changes. It is proved that informative human activities are the core services. The problems of the theory and practice of public administration to ensure the development of information society in Ukraine.*

## ВСТУП

Формування цивілізованої ринкової системи господарювання в Україні відбувається на ґрунті складного становлення української державності та демократизації суспільного життя. Вирішальна роль у здійсненні глибинних соціально-економічних перетворень належить людському чиннику, якісні рушії якого формуються сферою послуг — органічною складовою народногосподарського відтворювального процесу. Значення сфери послуг особливо зростає за умов, коли необхідно забезпечити такі зміни, які б визначали суспільний розвиток в напрямку глобального становлення постіндустріальної інформаційної цивілізації. Світовий досвід засвідчує, що основоположним елементом цього процесу виступає зростання послуг — надзвичайно важливих і необхідних ресурсів для розвитку суспільства, що докорінно перетворюють всю систему суспільних відносин і практику господарського життя, оскільки послуги мають дуже специфічні, відмінні від традиційних, матеріально-речові елементи власності. За такої ситуації суттєво змінюється і роль самої людини — як носія послуги з метою забезпечення поступового розвитку суспільства.

Окремої уваги і спеціального розгляду заслуговують закономірності розвитку сфери послуг в умовах сучасних інформаційно-технологічних змін. За твердженнями вчених, з другої половини ХХ століття починається становлення нового технологічного способу виробництва, а останню третину названого століття назвали "інформаційним суспільством" (теорія "інформаційного суспільства"). Інформація і знання традиційно являли собою основний ресурс людства. Вся історія людсь-

кої цивілізації — це історія постійного накопичення розрізнених і одиничних знань, їхня систематизація і пристосування до людських потреб. Інформативні види людської діяльності становлять серцевину сфери послуг.

У науковій літературі питання про роль і місце сфери послуг у ринковій економіці знайшла відображення в чисельних працях: Г. Беккер, Б. Вейсборг, В. Петті, О. Ангишкін, О. Дайновський, А. Добринін, Е. Лібанова, І. Лукінов, О. Мочерний, С. Пірожков, А. Чухно, М. Шаленко та інші дослідники.

## ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Визначити проблеми теорії й практики державного управління щодо забезпечення розбудови інформаційного суспільства в Україні.

## РЕЗУЛЬТАТИ

Із теоретичних джерел і практики відомо, що з розвитком суспільства змінюється й роль держави. Держава та суспільство — це хоч і тісно взаємопов'язані, але все ж відносно самостійні соціальні системи. В ідеалі, держава має виконувати службову (підлеглу) роль у розвитку суспільства. У цьому сенсі можна скористатися фундаментальними висновками О.Ф. Скакун щодо ролі цивілізованої держави у функціонуванні громадянського суспільства [5, с. 66] в контексті інтерпретації розвитку інформаційного суспільства.

Держава має виконувати таку роль:

- слугувати формою, що організовує інформаційне суспільство та створює умови для його розвитку;
- бути відносно самостійною структурою стосов-

но громадянського суспільства при здійсненні солідарних з ним за публічними інтересами кожного члена суспільства, особливо тих, хто природою інтелектуально обмежений в індивідуальній підприємницькій ініціативі;

— встановлювати "правила гри", яких мають дотримуватися всі громадяни та їх об'єднання, створювати сприятливі умови для їх існування й розвитку;

— здійснювати гарантовано необхідні охорону та захист інформаційного суспільства, що передбачає й підтримку інформаційної безпеки як складової національної безпеки;

— бути арбітром у досягненні соціального компромісу в інформаційному суспільстві, пом'якшувати інформаційну нерівність між тими, хто в змозі і хто не в змозі користуватися новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями;

— сприяти та забезпечувати реалізацію принципу універсального обслуговування інформаційно-комунікаційними послугами громадян та їх об'єднань;

— створювати умови для реального забезпечення природного права людини на інформацію, бути ініціатором діалогу окремих громадян та суспільства на заходах інформаційної прозорості своєї діяльності;

— сприяти підвищенню рівня інформаційної активності, інформаційної культури громадян, створюючи умови для розвитку інформаційно-правових ресурсів та інформаційно-комунікаційної інфраструктури (державних і недержавних);

— створювати юридичні умови для того, щоб право на інформацію співвідносилося з державною гарантією права власності на інформацію, прав споживачів, права на сприятливе екологічно навколишнє середовище, а також з політичними правами й свободами тощо;

— мати межі регулювання відносин, пов'язаних з розвитком складових інформаційного суспільства, що визначаються на конституційному рівні держави, міжнародними стандартами в галузі прав і свобод людини, аби унеможливити негативні наслідки прийняття нормативно-правових актів; ретельно оцінювати в кожному конкретному випадку доцільність застосування юридичних механізмів державного управління;

— сприяти розвитку єдиного європейського інформаційного суспільства та національної ідентифікації в ньому через розвиток національного його сегмента.

Безумовно, по суті й інформаційне суспільство, й держава як суб'єкти суспільних відносин функціонують для створення сприятливих умов повноцінного розвитку окремої особистості. Як свідчить вітчизняна практика та досвід інших країн, держава здатна сприяти розбудові інформаційного суспільства або не перешкоджати йому. Держава має виконувати роль головного організатора та координатора у визначенні пріоритетів розвитку інформаційного суспільства. У свою чергу, держава не може розвиватися без приватної ініціативи окремих членів інформаційного суспільства.

У контексті проблем теорії й практики державного управління щодо забезпечення розбудови інформаційного суспільства в Україні варто звернути увагу на те, що держава й суспільство існують і в умовах суперечності безупинних взаємодії та взаємовпливу, зміст і напрям яких значною мірою залежать від рівня розвитку громадянського суспільства та його інститутів [5, с. 8].

При цьому вищі органи влади держави мають сформулювати єдину скоординовану між суб'єктами суспільних відносин державну політику побудови інформаційного суспільства. Стратегічний чинник такої політики має чітко визначати роль і місце головних "діючих учасників" у такій ієрархії пріоритетів: людини, окремих громадян; громадських організацій; комерційного сектора економіки; держави з урахуванням інтересів структур міжнародного співтовариства.

Доктрина державної політики розвитку інформаційного суспільства може стати об'єднуючим ідейним чинником для України, дати цілісне бачення цілей і завдань, функцій кожного в суспільному розвитку, запропонувати конкретні шляхи та етапи їх подолання, досягнення основної мети.

У контексті розв'язання проблем теорії й практики державного управління щодо забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні пропонується звернути увагу на іншу складову механізмів державного управління щодо зазначеного, а саме на правове забезпечення. Відповідно до пункту 12 статті 92 Конституції України [3] організація і діяльність органів державної виконавчої влади, організації державної статистики та інформатики визначаються виключно законами України. Цей аспект у механізмі державного управління був упущений, а отже, сподіватися на ефективне вдосконалення державного управління в зазначеній сфері було марно.

Крім того, серед дослідників спостерігається тенденція до аналізу позитивних процесів, що уніфікують життя людей, формують у них відчуття спільності світу, де вони живуть. Позитивне сприйняття глобалізації полягає в тому, щоб сприяти конституюванню різних аспектів співробітництва людей заради загальної суспільної безпеки. На теоретичному рівні позитивні аспекти глобалізації ні в кого не викликають заперечень. Проте на практичному рівні спостерігаємо, що за допомогою інформаційної сфери деякі країни прагнуть зміцнити своє гегемоністське становище у світі.

Нові електронні інформаційно-комунікаційні технології спричинили революційні зміни у сфері мас-медіа — посередництва засобів масової інформації в комунікації, передачі відомостей, повідомлень між різними структурами суспільства. Сучасні мас-медіа створюють також і нові можливості в міжнародно-політичній сфері. Найперспективнішою технологічною платформою для подальшого розвитку інфраструктур масової комунікації — як на глобальному, так і на локальному рівні — вважають Інтернет і пов'язаний з ним медіа-сервіс. Уже сьогодні Інтернет як всесвітня мережа телекомунікації є інтегральною складовою більшої частини аспектів людського життя, що впливає і на глобальний політичний, економічний, гуманітарний розвиток людства.

У той же час одним із аспектів прояву глобального інформаційного суспільства є застосування електронного інформаційного простору з метою досягти переваги у політичній та економічній сферах суспільного життя. Так, інформаційні війни, спеціальні інформаційні операції, медіа-тероризм є породженням інформаційної глобалізації. Вони дедалі викликають більшу тривогу і занепокоєння в суспільстві й потребують детального з'ясування їх можливих наслідків на теоретичному

рівні для прогнозування подальшого розвитку практики. Особливу увагу пропонується звернути на таке явище в економіці й політиці, що на практиці дістало умовну назву — "інформаційні війни".

Сучасні процеси інформаційної глобалізації якісно змінили зміст і форми ведення інформаційних війн. Інформаційна глобалізація подвійно вплинула на сутність прояву сучасних міжнародних конфліктів і війн. Як зазначають дослідники, з одного боку, інформаційна глобалізація спричинює немовби ерозію традиційного розуміння державної влади та соціальну вразливість її від різноманіття інформаційної сфери; з іншого — електронна глобальна інформаційна сфера створила нові можливості та економічні заохочення, що спричинюють виникнення громадських заворушень з переходом їх до громадянської війни, стимулюючи їх початок.

Із точки зору забезпечувальної складової державної політики чи державного управління, інформаційну війну як категорію можна визначити як комплекс заходів інформаційного забезпечення (інформаційної протидії та інформаційного захисту), що проводяться за єдиним задумом і планом із метою захопити та утримати інформаційну перевагу над супротивником.

Поширення інформаційних війн пояснюється можливістю забезпечення досягнення політичних цілей завдяки проведенню глобальних (стратегічних) психологічних операцій інформаційного впливу на конкурента (його соціальні структурні складові) з метою сформувати відповідну вигідну систему суспільних та індивідуальних поглядів, а також здійснити психологічну "обробку" населення країни та суміжних держав.

Із метою унаочнення зазначених вище теоретичних положень пропонується розглянути приклад, який у науці сприймають як класичний у використанні так званої інформаційної зброї. Під час Другої світової війни Японія не гребувала нічим, аби сформувати культ "камікадзе" як серед військовослужбовців, так і серед всього японського народу. Не маючи військової переваги над американцями, відтягуючи неминучу поразку, японські політики й військові намагалися залякати противника атаками смертників [2, с. 11]. Як наслідок, владні структури Японії досягли не тільки військового успіху в тактичній, а й у стратегічній психологічній боротьбі зі своїми ворогами в Другій світовій війні. Після поразки в цій війні політична еліта утримала свій статус у суспільстві, створивши національний образ героя самурая-камікадзе — людини, здатної пожертвувати заради народу своїм життям, загинути заради нації.

У сучасному міжнародному політичному протиставленні "аналоги" зазначеної "класики" інформаційної війни є в арсеналі міжнародних терористичних організацій, зокрема екстремістських угруповань мусульманської спрямованості — "шахідів". При цьому в глобальному інформаційному просторі масове вербування смертників для боротьби з "невірними" ісламу здійснюється переважно через Інтернет, що дав змогу втягувати в боротьбу з супротивником представників середовища інтелектуалів.

Досить специфічно культ героя формується в США. На відміну від героя-смертника, американський герой переважно керується як принципом ідеєю життя і хай гинуть вороги, а герой залишається живим. Про цьому

визначальну роль відіграє кінематографія, зокрема Голівуд.

Інформаційна війна передбачає переважно вплив на психіку (свідомість і підсвідомість) людини сигналами вербальної (семантичної) інформації. Каналами поширення таких сигналів є не стільки окремі особи, друковані засоби масової інформації, скільки радіо, телебачення, електронні телекомунікаційні системи, зокрема Інтернет.

У контексті з'ясування сутності сучасних інформаційних війн пропонується розглянути стисло історію теорії. Першим, хто вжив цей термін і висунув основні його концептуальні положення, був американський учений Т. Рона (1976 рік). Збройні сили США нині володіють найпотужнішими засобами щодо ведення інформаційних війн, серед них передусім розгалужена мережа органів і апарат ведення психологічної війни як основи інформаційної війни. У США понад сто наукових інститутів і центрів проводять фундаментальні дослідження в галузі індивідуальних, групових і суспільних психофізичних явищ, біополя і їх прикладного використання, у тому числі у воєнних, політичних і економічних цілях.

Поширення ідеї інформаційних війн пояснюється переважно тим, що в сучасних умовах неможливо вести фронтальні агресивні бойові дії, застосовувати зброю масового ураження, що відобразилося і в нормах міжнародного права. Тому інформаційні війни забезпечують досягнення політичних цілей завдяки проведенню глобальних стратегічних психологічних операцій із метою сформувати позитивне ставлення міжнародної спільноти до таких дій. У зоні конфлікту психологічний вплив чиниться переважно на контингент військовослужбовців і населення противника та суміжних держав з метою "сковування" їхньої свідомості й підсвідомості до активного спротиву. Психологічної обробки зазнають і власні війська з метою підняти їхній бойовий дух, а також сформувати в них відчуття образу визволителів, носіїв демократичних цінностей тощо.

Методологічну основу щодо розуміння суті сучасної теорії інформаційної війни як інформаційної боротьби різних соціальних структур закладено в публікаціях А.О. Рося, Н.Р. Нижник [4] та ін. Всебічний аналіз складових інформаційних війн здійснив український дослідник Г.Г. Почепцов. Також цей напрям досліджень в Україні репрезентують у політологічному аспекті К. Данилішина, В. Цимбалюк [1; 6] та ін.

Як свідчать дослідження, на сучасному етапі розвитку глобального інформаційного суспільства методи та форми інформаційно-психологічних дій у складі інформаційних війн перманентно трансформуються з огляду на модернізацію новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

У цьому аспекті наприкінці ХХ століття зусилля в науково-дослідних установах, особливо в США, зосереджуються на розробці нових видів впливу на психіку людей. У різних ЗМІ з'явилось повідомлення про комп'ютерний вірус "№ 666", що здатний негативно впливати на психофізіологічний стан оператора ПЕОМ (користувача комп'ютера), аж до його смерті.

У глобальному електронному інформаційному середовищі з'явилися також засоби обмеження й фальсифікації інформаційного обміну в телекомунікаційних



мережах. Це не виключає можливості використовувати такі засоби передачі потрібної (з точки зору протидіючої сторони) інформації технічними каналами державного, військового управління та за допомогою ЗМІ.

На розглянутих прикладах із практики можна констатувати, що у ХХ ст. у широкому значенні під інформаційною війною розуміли в основному комплекс дій, спрямованих на запобігання отриманню противником необхідної, зокрема й секретної, інформації, що допомогло б його дезорієнтувати.

Так звана інформаційно-іміджева війна спотворює реальність у масовій суспільній свідомості не тільки міжнародного співтовариства, й у населення країни-жертви агресії, створюючи в нього враження про нікчемність представників органів державної влади, які не бажають "дружити" з агресором. Наслідки цієї війни й збройного конфлікту можуть суттєво різнитися, більше того, для учасників інформаційної війни вони можуть виявитися суттєвішими за наслідки збройних конфліктів. Тут доречно згадати один із постулатів поведінкової соціології: "Якщо ситуація визначається як реальна, то вона реальна за своїми наслідками".

Розглядаючи тенденції глобального інформаційного суспільства, неможливо не згадати явище, що змінює існуючу систему сучасних міжнародних відносин. Ідеться про так званий міжнародний кібертероризм, що за допомогою сучасних телекомунікації продукує "терористичну свідомість", дає змогу терористичним групам завдяки мас-медіа маніпулювати масовою свідомістю. Медіа-інформаційний тероризм став проявом, різновидом тероризму. Через Інтернет терористи пропагують свої ідеї у світовому масштабі. Дослідження свідчать, що значення всесвітнього терористичного середовища значно зростає. При цьому Інтернет-тероризм є високодинамічним: сайти швидко з'являються та зникають, змінюють свої назви, доменні імена, однак залишають попередні цілі та зміст посилань і статей на сторінках Інтернет-видань. Їх мета: вплинути на думки, поведінку, свідомість або посіяти страх, паніку, деморалізувати суспільство; викликати почуття провини за дії своєї влади, викликати громадський спротив тощо; розв'язати дискусії на тему тероризму як засобу боротьби з державами, особливо державами-гегемонами, у формуванні нового світового порядку.

Більшість розвинених країн володіють потужним інформаційним потенціалом, що за певних умов здатний забезпечити їм досягнення своїх політичних цілей як усередині країни, так і на міжнародній арені. Моніторинг публікацій у ЗМІ переконливо засвідчує, що головна тенденція інформаційної боротьби полягає в підвищенні її ролі, у розв'язанні зовнішньополітичних завдань у міру поглиблення глобальної інформатизації.

Використання сучасних інформаційних засобів, їх систем масового впливу на суспільство збільшує можливості інформаційного впливу в державному управлінні. Водночас підвищується вразливість систем державного управління від цілеспрямованого негативного впливу в інформаційній сфері. Ці тенденції об'єктивно призводять до розширення арсеналу методів і засобів інформаційної боротьби, посилення її впливу на

хід і результат як політичних, так і економічних та інших проявів воєнних дій, зростання кількості залучених до неї різних складових суспільства, як сил і засобів.

## ВИСНОВКИ

Визначено, що інформаційні види людської діяльності становлять серцевину сфери послуг. Інформація і знання, швидке розповсюдження по всьому світу наукових відкриттів, технічних винаходів, інформаційних технологій, нових засобів комунікації справляє величезний вплив на економіку, політику, культуру, соціальну сферу практично всіх країн світу. Інформатизація вийшла за межі колишньої невеликої галузі послуг, утворила потужний сектор економіки, стала найважливішим і провідним ресурсом суспільства. Система інформації і знань поступово перетворюється на індустрію, тобто сягає у своєму розвитку індустріальної стадії з усіма ознаками, властивими цій стадії, — потік, ритмічність, уніфікація, стандартизація, надійність тощо. Така індустрія інформатики і знань налічує десятки, а в деяких країнах вже сотні нових послугових галузей, видів діяльності і фахової спеціалізації.

На науковому рівні вже розроблено значний обсяг концептуальних підходів до ролі держави в розбудові інформаційного суспільства. В основному вони зводяться до двох основних: активної владної участі держави в розвитку інформаційного суспільства через втручання в усі його процеси; та ліберальної, за якої держава виконує роль лише координатора і арбітра у забезпеченні співвідношення потреб та інтересів окремих осіб, суспільних формувань, суспільства загалом.

### Література:

1. Брижко В.М. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право / В.М. Брижко, М.Я. Швець, В.С. Цимбалюк; за ред. М.Я. Швеця. — К.: НДЦПІ АПРн України, 2007. — 234 с.
  2. Комар Ю.М. Розвиток інноваційних механізмів державного управління в контексті системного підходу / Ю.М. Комар // Фінансовий механізм державного управління економікою України: зб. наук. пр. Донецького державного університету управління. — Донецьк, 2006. — Т. VII. — Вип. 65, серія "Державне управління". — С. 11—26.
  3. Конституція України: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 груд. 2004 р.: за станом на 01 січ. 2006 р.]. — К.: М-во юстиції України, 2006. — 124 с.
  4. Нижник Н.Р. Дослідження "інформаційних війн" в умовах глобалізації / Н.Р. Нижник, В.І. Гурковський // Інноваційний розвиток суспільства за умов кроскультурних взаємодій: зб. матеріалів третьої міжнар. наук. конфер. для студентів, аспірантів, науковців. — Суми: СОІППО. — 2010. — Т. 1. — № 3. — С. 286—290.
  5. Скакун О.Ф. Теория государства и права / О.Ф. Скакун. — Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел. — 2000. — 704 с.
  6. Формування інформаційного суспільства в ХХІ столітті / Упоряд. Є.І. Кузьмін, В.Р. Фірсон. — К.: б.в., 2006. — С. 5.
- Стаття надійшла до редакції 07.10.2012 р.*